

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה

HEMDAT YAMIM

בהר בחוקותי תש"ע

פרשת שבוע

"אל תונו איש את אחיו"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשתנו פותחת בציווי על שנת השמיטה וחזרת הקרקעות ביובל. באמצע פרשת היובל מזהירה לפתע התורה: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ומכר לך... ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יקנך אלהיכם" (ויקרא כ"ה יד-יז).

חכמינו בכל הדורות, ניסו להסביר מה פשר איסור אונאה המופיע דווקא כאן. רש"י מסביר כפשוטו: "על האונאה בא להזהיר, כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל". כיון שהמכירה היא לזמן, חייבים לקחת זאת בחשבון כשמחשבים את ערך הקרקע. הפסוק האחרון בא להוסיף את האיסור על אונאת דברים.

גם אבן עזרא מסכים עם רש"י כי טעם האיזכור כאן בדוקא הוא עניין חישוב שני התבואות, אבל לשיטתו האיסור הכפול בא לכלול גם את הקונה וגם את המוכר.

הרמב"ן מסכים עם רש"י, כי פירושו מסתדר עם המקראות, אבל הוא מעלה לדיון טענה עקרונית. אם הפסוקים עוסקים במכירת קרקעות הרי מקובלנו מרבתינו ואין חולק כי "אין אונאה לקרקעות" (בבא מציעא נו ע"א ועוד רבים). כלומר טענה כי קרקע מסוימת נמכרה יותר או פחות מכדי שוויה, אינה מתקבלת. לכן מציע הרמב"ן, כי הפסוק הראשון עוסק באיסור אונאה של מטלטלין, אחר כך מזהיר הכתוב על היובל ושוב חוזר ואוסר אונאת דברים. פירוש שני מביא הרמב"ן כי אומנם הקרקעות נתמעטו מדין חזרת המקח אבל איסור אונאה קיים גם בקרקעות (כנראה שגם הספורנו סובר כך).

פירוש שלישי מביא הרמב"ן כי אומנם "אין אונאה לקרקעות" כשמדובר במחיר. אבל אונאה בכמות במידה או במנין יש גם לקרקעות, והמקראות מתפרשים כפשוטם (כך מפרש גם הספורנו). ה"חזקוני" מתרץ את קושיית הרמב"ן בדרך פשוטה. כל הדין של "אין אונאה לקרקעות" הוא רק בקרקעות שמכירתן מוחלטת אבל קרקע שחוזרת ביובל, דין מטלטלין לה לענין אונאה.

בטעם הענין הסביר בעל ה"כלי יקר": "וטעמו של דבר, שכל דבר הנמכר אינו בערך אחד בכל הזמנים, כי כפי השתנות הזמנים לפעמים יוקרו או יוזלו. על כן, לעולם אין ערך ידוע לשום דבר הנמכר. לפיכך הקרקע, אף על פי שבאשר היא שם היה מוכרו בזול או ביוקר, מכל מקום לא ימלט שיבוא הזמן שתהיה נמכרת באותו ערך שהוא קונה אותה עכשיו. אבל מטלטלין יש לחוש, שמא באותו זמן לא יהיו בעולם והארץ לעולם עומדת".

בשיפולי גלימותיהם של חכמים, ננסה להציע הסבר נוסף להופעתו של איסור אונאה דווקא כאן. מצוות השמיטה ומצוות היובל באה למעט מקנינו הפרטי של האדם. בכל שבע שנים מכריז כל יהודי בעל קרקעות, כי הארץ הינה של הקב"ה. לפיכך כל הגדל בשדה הוא הפקר. בשנת היובל מתברר כי אין כלל קנין בקרקע לצמיתות. גם נכסי דלא נידיי הם נידיי וחוזרים אל הבעלים המקוריים. אם אין קנין פרטי ואין בעלות מוחלטת, עלולים בני האדם לחשוב שגם האונאה מותרת, שהרי ב"אמת" אין הקרקע של פלוני, היא שייכת לבורא עולם. לכן דווקא כאן מזהירה תורה: "אל תונו איש את אחיו... ולא תונו איש את עמיתו". יש קנין פרטי ויש בעלות, גם אם הם מוגבלים ויש לזכור תמיד מי הוא "בעל הבית" האמיתי.

אומנם הנסיונות לבטל את הקנין הפרטי בארץ בפרט ובעולם בכלל נכשלו. מאידך גיסא, גם קפיטליזם שאיננו משולב בערכים שמקורם בהבנה, כי הכל שייך לבורא עולם ויש צורך להגן על החלשים מפני בעלי ההון, לא יצלח.

הבה נתפלל כי נזכה לחידוש מצוות השמיטה והיובל מדאורייתא
ונזכה לבנות כאן ב"ארץ ישראל" - ארץ הקודש (HOLY-LAND)
חברה בה האונאה נמצאת מחוץ לתחום.

לע"נ
רבי יעקב
בן אברהם ועישיה סבג

לע"נ
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלבי"ע ט' כסלו תשס"ט

לע"נ
דוד צבי טרשנסקי ז"ל
נלבי"ע כ"ח באייר

ERETZ HEMDAH
3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר
רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

יח' - כד' אייר, סנהדרין עט-פה

גניבת נפשות (פה עמוד ב)

הרב עופר לבנת

לע"נ סבתנו מלכה טויבע בת הרב יעקב לייב

השבוע בדפי הדף היומי, הגמרא מתחילה לדון בדינו של אדם שחוטף אדם אחר. הגמרא (פו עמוד א) מבארת ש"לא תגנוב" האמור בעשרת הדברות מכוון כלפי גניבת נפשות, הקרויה בימינו חטיפה. בפרשת משפטים (שמות כא, טז) התורה מפרטת יותר: "וְגֵנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמָת." גם בספר דברים (כד, ז) התורה מתייחסת לנושא זה: "כִּי יִמְצָא אִישׁ גֵּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמָת הַגֵּנֵב הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבְּךָ." מפסוקים אלו אנו למדים כי העונש על גניבת נפשות הוא מיתת בית דין ועוד הלכות נוספות.

אחת השאלות שעוררו המפרשים היא מדוע חטיפה מוגדרת כגניבה. לגבי גניבת ממון אנו מוצאים בתורה (ויקרא יט, יא-יג) שני מושגים: גניבה וגזילה. ההבדל בין גניבה לגזילה נעוץ באמצעי בו הגנב משתמש לקחת את ממון חברו. הגזלן פועל בכוח, בנוכחות הבעלים, וגובר עליו ולוקח את ממונו. הגנב, לעומת זאת, פועל בסתר, ולוקח את ממון הבעלים בלי שהוא יראה אותו. עסקנו בהרחבה בנושא זה בחמדת הדף היומי לפרשת ויקהל פקודי, בבא קמא עז-פג.

לכאורה, על פי הגדרה זו, המונח גזילה נראה מתאים יותר לחטיפה, כיון שלכאורה, כל אדם הוא בעלים על עצמו, והחוטף גובר על הנחטף. מדוע, אם כן, משתמשת התורה בלשון גניבה?

הרב בצלאל אשכנזי, בעל השיטה מקובצת, מתייחס בתשובותיו (סימן לט) לשאלה זו. הוא מחדש, שבהקשר של חטיפה, הבעלים הם בני משפחת הנחטף, והגניבה היא גניבת האדם ממשפחתו. הוא מדייק זאת מלשון הכתוב: "גנב נפש מאחיו." לכן, כאשר חוטפים אדם בלא שבני המשפחה יראו את החטיפה, זו גניבת נפשות. אולם, אם חוטפים אדם בנוכחות בני משפחתו, זו גזילה.

מבחינה זו, גניבת נפשות היא חמורה בהרבה מגזילת נפשות, כיוון שבמקרה של גזילה יודעים בני המשפחה מי החוטף והם יכולים לפעול לשחרור בן משפחתם. אולם, במקרה של גניבה, בני המשפחה אינם יודעים את זהותו של החוטף, והם אינם יודעים היכן לבקש את קרובם. לכן, טוען הרב אשכנזי, התורה החמירה דווקא עם הגונב נפשות ואותו חייבה מיתה, אך על גזילת נפשות אין חיוב מיתה.

הרב ירוחם פערלא (בפירושו על ספר המצוות לרס"ג לא תעשה צא) חולק על הרב אשכנזי. לדעתו, לא ניתן להגדיר את קרובי המשפחה כבעלים על אדם, אלא כל אדם הוא בעלים על עצמו. הוא מציע הסבר אחר. הוא טוען שרוב האירועים של חטיפה הם של ילדים קטנים. כיוון שבחטיפה של ילד קטן אין באמת עימות בין החוטף לנחטף, המונח גניבה מתאים יותר מאשר גזילה, המבטא יותר את השימוש בכוח. אולם, באמת אין הבדל בין גניבה לגזילה בהקשר זה ועל שניהם חייבים מיתה. התורה נקטה את האופן המצוי יותר.

בשבוע הבא, לאחר שבע"ה נלמד בדף היומי הלכות נוספות הנוגעות לתנאי החיוב על גניבת נפשות, ננסה להציע הסבר נוסף לשאלה זו המבוסס על הלכות אלו.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Brussels, Belgium

בריסל, בלגיה

תמוז, ה'תשנ"ז

צילום בית-הכנסת בשעת תפילה ובעת פתיחת הארון

שאלה

אנחנו רוצים להכין גלוית נוף של בית הכנסת המרכזי של בריסל, בלגיה. אנו רוצים לצלם את ביה"כ מבחוץ ומבפנים כשארון הקודש פתוח ורואים את ספרי התורה. האם יש בכך בעיה הלכתית?

תשובה

מותר לצלם את בית-הכנסת מבחוץ וגם מבפנים, ואף מותר לפתוח את ארון-הקודש לשם צילומו¹, אבל יש לעשות את הצילום בדרך שלא תגרום לזלזול בכבוד בית-הכנסת ובקדושתו^{2,3}. אם הדבר יעשה כך, וגם תהיה הקפדה שלא להפריע את המתפללים, מותר לצלם אף בזמן התפילה, ומוטב לעשות כך ולא לצלם תפילה מבוזקת⁴.

¹ עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"ב עמ' 31) וכל שכן כאן, שהרי מטרת הצילום היא חיזוק החזקת בית-הכנסת והקהילה. ואולי הדבר דומה למה שמצינו, שהיו פותחין הפרוכת בבית-המקדש כדי להראות לישראל חבתם לפני המקום, אולי כדי לחזקם בעבודת ה', עיין יומא (נד ע"א).

² שו"ע (אורח חיים סי' קנא סעיף א).

³ אם מופיע על ארון הקודש או על בית-הכנסת שם הוי"ה, יש לדאוג לכך שפרט זה לא יופיע בצילומים.

⁴ עיין שו"ת "במראה הבזק" (שם).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי הי"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

